

Historici, ingenieurs en techniek. Over de relatie tussen techniekgeschiedenis en algemene geschiedenis

C.A.DAVIDS

Recensie-artikel naar aanleiding van

H.W. Lintsen, e. a., ed., *Geschiedenis van de techniek in Nederland. De wording van een moderne samenleving* (6 dln.; Zutphen: Stichting historie der techniek/ Walburg Pers, 1992-1995, 320 + 336 + 360 + 352 + 352 + 324 blz., ISBN 90 6011 811 1).

Een nieuwe synthese over de negentiende eeuw

Het jaar 1995 was een jaar van syntheses in de Nederlandse geschiedschrijving. Naast een drietal overzichtswerken over de politieke, sociale, culturele en economische geschiedenis van Nederland in de vroeg-moderne tijd¹, verscheen in dit wonderjaar ook het laatste deel van de reeks *Geschiedenis van de techniek in Nederland. De wording van een moderne samenleving 1800-1890*, dat een samenvattend beeld van de relatie tussen techniek en samenleving in Nederland in de negentiende eeuw presenteert. Bij elkaar genomen illustreren deze vier publicaties evenzoveel manieren waarop een synthese op een deelterrein van de geschiedschrijving kan worden gerealiseerd: als eenmansactiviteit, als duoproduktie, als samenwerkingsverband tussen een kleine groep auteurs op één locatie en als collectieve onderneming waarbij een grote groep auteurs op verschillende locaties onder strakke redactionele leiding aan de arbeid wordt gezet.

Het zesdelige 'techniekboek' is een voorbeeld van het laatste procédé. Er hebben in totaal 28 auteurs aan bijgedragen. De redactie, onder leiding van Harry Lintsen (TU Eindhoven en Delft) was zes man sterk. Anders dan de *Maritieme geschiedenis der Nederlanden*, waar deze formule eerder met succes werd toegepast², is het nieuwe seriewerk wel opgebouwd rond een duidelijke centrale vraagstelling. Die vraagstelling luidt, welke rol de technische ontwikkeling in de wording van een moderne samenleving in Nederland in de negentiende eeuw heeft gespeeld. Ze berust uiteraard op de veronderstelling dat de wording van een moderne samenleving in Nederland inderdaad pas na 1800 kan worden gedateerd. In een van de andere synthesewerken die in het magische jaar 1995 verscheen, de duoproduktie van Jan de Vries en Ad van der Woude *Nederland 1500-1815*, wordt echter betoogd dat Nederland — althans het westelijk deel daarvan — in economisch opzicht al lang vóór 1800 als 'modern' kan worden gekwalificeerd. De technische ontwikkeling die in het nieuwe seriewerk wordt beschreven, was in de optiek van De Vries en Van der Woude dus niet een onmisbare factor voor het tot stand komen van een moderne volkshuishouding in ons land. Op economisch gebied zou de modernisering van Nederland reeds ver voortgeschreden zijn voordat het beginpunt van de *Geschiedenis van de techniek in Nederland* was bereikt.

1 Karel Davids en Jan Lucassen, ed., *A miracle mirrored. The Dutch Republic in European perspective* (Cambridge, 1995); Jonathan Israel, *The Dutch Republic. Its rise, greatness and fall 1477-1806* (Oxford, 1995); Jan de Vries en Ad van der Woude, *Nederland 1500-1815. De eerste ronde van moderne economische groei* (Amsterdam, 1995).

2 G. Asaert, e. a., ed., *Maritieme geschiedenis der Nederlanden* (4 dln.; Bussum, 1976-1978).

In de historische wereld heeft de these van De Vries en Van der Woude tot nu toe meer furore gemaakt dan de uiteenzettingen in de *Geschiedenis van de techniek*. Terwijl *Nederland 1500-1815* het middelpunt is geworden van levendige historische discussies, heeft het overzichtswerk over de techniekgeschiedenis van de negentiende eeuw, waarvan het eerste deel in 1992 verscheen, vooral aandacht buiten de kring van professionele geschiedbeoefenaars gekregen. Er is meer over geschreven in *Intermediair*, *De Ingenieur*, *De Volkskrant* of het *Polytechnisch Weekblad* dan in publicaties van vakhistorici. Wat de laatste groep betreft, zijn het vrijwel alleen economisch-historici, bedrijfshistorici en (uiteraard) techniekhistorici die reacties hebben laten horen³. Voor het overige is de respons vooralsnog beperkt geweest.

Dit gebrek aan reactie van de kant van de 'algemene' historici lijkt op het eerste gezicht niet moeilijk te begrijpen. De stelling dat Nederland in de negentiende eeuw een proces van modernisering onderging en dat de techniek hierbij een rol speelde, is minder provocerend dan de opvatting dat Nederland in de vroeg-moderne tijd de eerste ronde van moderne economische groei doormaakte. Niemand voelt zich waarschijnlijk direct uitgedaagd, niemand voelt zich meteen geroepen er tegenin te gaan. Zolang niet beweerd wordt dat Nederland in de negentiende eeuw een pioniersrol in de technische ontwikkeling vervulde, breekt er geen oproer uit. Hoe de technische ontwikkeling in deze periode precies verliep, vinden de meeste algemene historici vermoedelijk van secundair belang. Waarom zouden ze zich in de geheimen van de techniek verdiepen? Zijn die niet meer interessant en relevant voor de lezers van *De Ingenieur* of het *Polytechnisch Weekblad* dan voor de bewaarders van het collectieve geheugen van het vaderland?

Beide standpunten zijn kortzichtig. De *Geschiedenis van de techniek in Nederland* bevat veel meer discussiestof dan de op het oog weinig agressieve verpakking doet vermoeden. En als er één studie in Nederland is die demonstreert hoe interessant en relevant techniekgeschiedenis voor de algemene geschiedenis kan zijn, dan is het wel dit collectieve produkt van historici en ingenieurs.

Techniekgeschiedenis en andere geschiedenis

Om met het laatste punt te beginnen: de pure ingenieurs hebben niet de toon gezet. De *Geschiedenis van de techniek in Nederland* is niet het spreekwoordelijke verhaal van bouten en moeren geworden. Van de kant van de technici is integendeel de klacht geuit dat in het serie-werk 'de techniek' op zich te weinig aan bod is gekomen. Op de ruim 2000 bladzijden zouden 'hooguit twintig min of meer gedetailleerde beschrijvingen van apparaten of machines' zijn te vinden. Wie wil weten hoe een bepaald procédé of een bepaalde machine precies werkte, zou in het boekwerk onvoldoende aan zijn trekken komen⁴.

De verklaring is simpel. De redactie van de serie — die overigens naast drie (maatschappij-) historici twee ingenieurs en een chemicus telde — heeft van het begin af aan bewust gekozen

3 Zie de recensie van K. E. Sluyterman in *NEHA-Bulletin. Tijdschrift voor de economische geschiedenis in Nederland*, X (1996) 29-34 en de bijdragen in het themanummer 'Techniek in Nederland in de negentiende eeuw' van *Gewina. Tijdschrift voor de geschiedenis der geneeskunde, natuurwetenschappen, wiskunde en techniek*, XVII (1995), dat vrijwel geheel gewijd is aan het nieuwe overzichtswerk (tevens grotendeels gepubliceerd in het *NEHA-jaarboek voor economische, bedrijfs- en techniekgeschiedenis*, LVIII (1995), in het bijzonder de bijlage 'Publicaties en recensies met betrekking tot de serie *Geschiedenis van de techniek in Nederland*', 377-380).

4 A. P. Oele, 'Technici als aangevers. Kanttekeningen bij de beschrijving van het aandeel van technici en ingenieurs', *Gewina. Tijdschrift voor de geschiedenis der geneeskunde, natuurwetenschappen, wiskunde en techniek*, XVIII (1995) 303.